

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

**BO'LG'USI TARBIYACHILARDA ALOHIDA EXTIYOJGA EGA
BOLALARDA**

Urganch davlat pedagogika instituti

o'qituvchisi: Axmedova Gulnoza

Urganch davlat pedagogika instituti

talabasi: Aminova Mahliyo

Annotasiya: Ushbu maqolada Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Inson huquqlari bo'yicha 46-sessiyasidagi nutqida Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya ratifikatsiyasi, O'zbekistonda inklyuziv ta'limga o'tkazishda UNICEF ekspertlari bilan ta'limning universal dizayni bo'yicha o'tkazilgan seminar trening, psixolog L.Vigotiskiyning nazariyasi, pedagoglarning alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlashdagi pedagogik mahorati, UNICEFning inklyuziv ta'limdagi yutuqlari haqida yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Sessiya, konvensiya, UNICEF, inklyuziv, defektolog, psixologiya, oila, jamiyat, inklyuziv ta'lim.

Abstract: In this article, President Shavkat Mirziyoyev's speech at the 46th session of the United Nations on Human Rights, the ratification of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the seminar training held with UNICEF experts on the universal design of education in the transition to inclusive education in Uzbekistan, the theory of psychologist L. Vygotsky, the pedagogical skills of pedagogues in working with children with special needs, highlighting UNICEF's achievements in inclusive education.

Key words: Session, convention, UNICEF, inclusive, defectologist, psychology, family, society, inclusive education.

Аннотация: В данной статье представлены выступление Президента Шавката Мирзиёева на 46-й сессии ООН по правам человека, ратификация Конвенции о правах инвалидов, семинар-тренинг, проведенный с экспертами ЮНИСЕФ по всеобщему проектированию образования в переход к инклюзивному образованию в Узбекистане, теория психолога Л. Выготского, педагогическое мастерство педагогов в работе с детьми с особыми потребностями, освещение достижений ЮНИСЕФ в инклюзивном образовании.

Ключевые слова: Сессия, конвенция, ЮНИСЕФ, инклюзив, дефектолог, психология, семья, общество, инклюзивное образование.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashi 46-sessiyasidagi nutqida strategik yo'nalishlar, jumladan, Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qilish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Butun dunyoda qariyb 1 milliardga yaqin nogironligi bo'lgan shaxslar borligi haqida o'ylab, fikr yuritsak, bu nihoyatda ahamiyatli tashabbus ekaniga amin bo'lamiz. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limga bosqichma-bosqich o'tishga tayyorgarlik ko'rish maqsadida UNICEF ekspertlari ishtirokida ta'limning universal dizaynini yaratish, uning asosiy tamoyillarini tushuntirish, TUD – ta'limning universal dizaynini differensial ta'limdan farqlay olish maqsadida fanlar kesimida seminar-treninglar o'tkazildi. UNICEF inklyuziv ta'limni O'zbekiston ta'lim tizimiga kiritish masalalari bilan shug'ullanadi. Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun faqatgina hozirgi kunda e'tibor qaratilmadi balki, bizdan oldin yashab o'tgan Sharq va G'arb mutafakkirlari ham inklyuziv ta'limga e'tibor qaratgan alohida ehtiyojli bolalarni sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim olishi alohida ehtiyojli bolalarning rivojlanishda yaxshi ta'sir etishi haqidagi fikrlar bildirilgan alohida ehtiyojli bolalar ham sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim olish huquqiga ega degan fikr ilgari surilgan. Psixolog L.Vigotskiy quyidagi nazariya bolalar rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etishi haqida aytib o'tgan. Inklyuziv ta'lim g'oyalari ijtimoiy-madaniy nazariyalarga asoslanadi. Psixolog L.Vigotskiy g'oyasining asoschisi bo'lib, uning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi orqali bolalar ijtimoiy muhitda eng samarali bilim oladilar. L.Vigotskiy "Oliy aqliy funksiyalarning rivojlanishi ijtimoiy hamkorlikdan boshlanadi va keyin shaxsiy bo'ladi deb aytib o'tgan". Shunday

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

qilib, bu ijtimoiy hamkorlik har doim rivojlanish va o'rganishning asosiy usuli hisoblanadi. Shuningdek, u ta'lim rivojlanishdan oldin ekanligiga ishongan. Kattalar bolaning "bevosita rivojlanish zonasida" bo'lgan ko'nikma yoki bilimlariga e'tibor berib, o'rganishni rag'batlantirishlari mumkin. Vigotskiy "bunday rivojlanish zonasi"ni bolaning biladigan yoki qila oladigan va qobiliyatli odam yordamida nima qilishlari yoki tushunishlari mumkin bo'lgan maydon yoki makon sifatida aniqladi. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi pedagogning rolini aniq belgilaydi. Biz farzandlarimizni yaxshi bilishimiz va ularning "yaqin rivojlanish markazi" doirasida o'quv faoliyatini aniqlash uchun ular bilan faol muloqotda bo'lishimiz kerak. Agar bolalar birinchi navbatda ijtimoiy hamkorlik orqali o'rgansalar, biz pedagoglar bolaning boshqa bolalar va kattalar bilan o'zaro aloqada bo'lgan vaqtini maksimallashtirishimiz kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalarning shovqinli (lekin baland bo'lmagan), band (lekin tartibsiz bo'lmagan) guruhi –bu normal o'quv muhitidir. Ko'pgina mamlakatlarda inklyuziv ta'lim amaliyoti bu nazariyaning to'g'riligini ko'rsatib beradi. Tadqiqotlarga ko'ra, alohida ehtiyojli bolalar o'z tengdoshlari bilan birga o'qisalar, o'rganishda, ijtimoiy muloqotda ancha yaxshi natijalarni ko'rsatishga moyildirlar. Barcha bolalar inklyuziv ta'lim amaliyotidan yaxshi foyda oladilar. Odatda, alohida ehtiyojli bola rivojlanayotgan tengdosh bolalar bilan bir guruhda bo'lishi ularga taqlid qilishga, ular bilan muloqot qilishga, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga harakat qiladi. Rivojlanayotgan bolalar alohida ehtiyojlari bor odamlar duch keladigan muammolarni tushunib boradilar. Ular boshqalarning ehtiyojlariga sezgir bo'lib, farqlarni yaxshiroq anglaydilar. Ular barcha odamlar muhim muammolarni bartaraf eta olishlariga va muvaffaqiyatga erishishlari mumkinligini bilib oladilar. Inklyuziv ta'lim tushunchasi pedagoglarga guruhida alohida ehtiyojli bolalar bo'lishi ham manfaatlidir, bunda ular o'quv uslublaridagi farqlarni kuzatishda malakaga ega bo'lishlari mumkin. Ular, shuningdek, bolalarning individual kuchli tomonlarini baholashda o'zlariga ko'proq ishonch orttiradilar va shu bilan birga qo'llab-quvvatlash kerak bo'lgan tomonlarini aniqlaydilar. Bu barcha bolalarni o'qitishda tarbiyachilarga bolaning individual kuchli tomonini va alohida ehtiyojlarini aniqlashga va shu asosida ta'lim uslubini yaxshilashga imkon beradi. Inklyuziv ta'limning mavjudligi bolalar bir-biridan ko'p jihatdan farq qilishini va bu farqlar to'siq emas, balki qimmatli manba ekanligini tan olish demakdir. Bolalarning turli ta'lim ehtiyojlari, imkoniyatlari va

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

ularning turli rivojlanish sur'atlarini o'quv faoliyati hamda ta'lim strategiyasini individuallashtirish, differensiallashtirish yo'li bilan qondirish mumkin. Inklyuziv maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'ziga xos xususiyatlari alohida ehtiyojga muhtoj bolalarning umumiy ta'limi bilan muntazam guruhlarda pedagoglar bilan birgalikda mutaxassislar jamoasi shug'ullanadilar alohida ehtiyojga muhtoj bolalarning qanchasini bir guruhga muvaffaqiyatli kiritish mumkinligini aniqlab olish zarur. Odatda, bu miqdor har bir bolaning xususiyatlari turiga va pedagogning o'z maktabgacha ta'lim tashkilotidan oladigan yordamiga bog'liq. Masalan, boshqa mutaxassislar yordami bilan pedagog faqat bitta og'ir kasallikka chalingan bolani yoki yengil tashxis qo'yilgan bir necha bolani o'z guruhiga olishi mumkin. Guruhdagi bolalar umumiy sonining 5-10% dan ko'p bo'lmagan shtati bo'yicha alohida ehtiyojga muhtoj bolalarni ham o'z ichiga olish amaliyoti mavjud. Agar guruhda 20 nafar bola bo'lsa, alohida ehtiyojga muhtoj 1-2 nafar bolani qabul qilish; farzandlarining ta'lim-tarbiyasi va rivojlanishiga doir qaror qabul qilishda ota-onalar va boshqa oila a'zolari faol ishtirok etishi; barcha pedagoglar (guruh tarbiyachisi, maktabgacha ta'lim psixologi va defektologi, musiqa rahbari, jismoniy tarbiya yo'riqchisi) jamoa bo'lib ishlaydi va ularning sa'y-harakatlarini muvofiqlashtiradi.

Qarorlar bir-biri bilan samarali hamkorlik qiladigan sa'y-harakatlarini muvofiqlashtiradi.

- Qarorlar bir-biri bilan samarali hamkorlik qiladigan jamoa a'zolari tomonidan qabul qilinadi;
- strategiyalar va ta'lim berish butun bolalarning rivojlanishini ta'minlaydi va har bir alohida bolaning maxsus rivojlanish ehtiyojlarini hisobga oladi;
- maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash individual bolaning rivojlanish xaritasi, bolalarning kuchli tomoni va ehtiyojlarini inobatga olgan holda tuzilgan;
- dasturlarning samaradorligi muntazam baholanadi; barcha manfaatdor tomonlar jalb etiladi (oilalar, ota-onalar, pedagoglar, boshqa mutaxassislar);
- barcha pedagoglar maxsus ehtiyojli bolalarni o'qitish va rivojlanish xususiyatlari haqida tushunchaga ega bo'lishlari, treninglar orqali maxsus tayyorgarlikdan o'tib, malakasini oshirishi, maxsus adabiyotlarni o'rganishlari kerak.

Individual xususiyatlar quyidagicha:

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

- ❖ bilish jarayonlari (xotira, idrok, tafakkur, tasavvur, diqqat-e'tibor, nutq);
- ❖ qiziqishlar;
- ❖ tendensiyalar;
- ❖ qobiliyatlar;
- ❖ xarakter;
- ❖ temperament;
- ❖ oila va jamiyat madaniyati va boshqalar.

Bolalar bilan alohida suhbatlashish pedagoglar har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishlari kerak. Ushbu xususiyatlarning ba'zilarini kuzatish orqali aniqlash mumkin emas. Balki bolalar bilan gaplashib, ularning oilada nimani qadrlashi, nimaga qiziqishi haqida ma'lumotlarga ega bo'lish, buning uchun ota-onasi bilan suhbatlashish maqsadga muvofiqdir. Oila va jamiyat madaniyati ma'lumotlarga ega bo'lish, buning uchun ota-onasi bilan suhbatlashish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, bizning madaniyatimiz, asosan, biz nimani o'ylayotganimizni, nimani qadrlayotganimizni va qanday yo'l tutayotganimizni belgilaydi. Bolalar o'z oilasi va jamoa madaniyatiga muvofiq tarzda hayotga ijtimoiy moslashadi. Biz bolalar ehtiyojlariga ularning oilaviy madaniyati va jamoa madaniyatini hurmat qiladigan tarzda javob berishimiz kerak. Pedagoglar bolalarning imtiyozlari va qiziqishlari, til muammolari, noyob qobiliyatlari va oilaviy an'alarini hisobga olishlari kerak. Har bir bola o'ziga xos bo'lgan iste'dod sohibi, iste'dodsiz bola bo'lishi mumkin emas. Farzand dunyoga kelibdiki, unda bir qator iste'dodlarning kurtagi mujassam ekan. Ota-ona, murabbiy va muallimlar hamda o'sib kelayotgan shaxsning o'zi ana shu kurtaklarni qancha erta payqasalar kamolotga yetishish, yorqin iste'dod namoyon qilish shuncha tez amalga oshadi. Iste'dodingiz kurtaklarini kashf qilishning o'zi yetarli emas. San'at sohasida tinmay izlanish, bilim va tajriba to'plash, muttasil mehnat qilishga to'g'ri keladi. Nogironligi bo'lgan shaxsning qobiliyatlari kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallash uchun imkoniyat tariqasida namoyon bo'ladi. Inklyuziv ta'lim muhitida kasbiy bilim va ko'nikmalar egallanishi va imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish, ularning ushalmagan orzu sifatida qolib ketishiga yo'l qo'ymaslik bularning barchasi ko'pgina omillarga va sharoitlarga bog'liqdir. Masalan, atrof-muhitdagi odamlar (oila, maktab, mehnat jamoasi a'zolari, jamoatchilik)

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 3, 31 Март

imkoniyati cheklangan shaxsning u yoki bu bilim hamda ko'nikmalarni egallashidan manfaatdorligi, o'qish, o'rganishga munosabati, ularni tashkil qilish va mustahkamlashga nisbatan mas'uliyat his etish kabilarning barchasi imkoniyatni ro'yobga chiqarishning, uni voqelikka aylantirishning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. R.Sh.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma. ChAShMA PRINT Toshkent 2011y.

5. Б.Г.Оуэню Поддержка учеников с нарушением интеллекта в условиях обычного класса. Пособие для учителей 2-е изд./Пер.с англ. С.Ю.Котова. М.2008.

6.Ержанова Е.А. ,Резникова Е.В – Основы интегрированного обученияЖ Пособие для вузов. М.Дрофа 2008.

7. Митчелл Дэвид- Эффективные педагогические технологии специального и инкюзивного образования М. Перспектива 2011.

4. <https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/inklyuziv-talim>